

REFERAT O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI

ARHEOLOŠKI LOKALITETI KAO KULTURNO NASLEĐE I PREDMET ISTRAŽIVANJA. NASLEĐE RIMSKOG PERIODA U URBANOM TKIVU ČAČKA

Kandidat: Marija Aleksić-Čevrljaković

Mentor: prof. dr Staša Babić

Marija Aleksić-Čevrljaković rođena je 1978. godine u Kraljevu, gde je završila osnovnu školu i gimnaziju. Godine 2002. diplomirala je na Grupi za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu sa prosečnom ocenom 9,36. Godine 2020. upisana je na doktorske studije arheologije na istom Fakultetu i položila sve ispite predviđene programom sa prosečnom ocenom 10,00. Od 2003. godine koleginica Aleksić-Čevrljaković zaposlena je u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Kraljevu. Član je Društva konzervatora Srbije, ICOM-a (International Council of Museums) и Evropske asocijacije arheologa (European Association of Archaeologists).

Do danas je objavila 16 naučnih i stručnih radova u časopisima (*Glasnik Srpskog arheološkog društva*, *Glasnik Društva konzervatora Srbije*, *Zbornik Narodnog muzeja*, *Etnoantropološki problemi*) i zbornicima radova (*Niš i Vizantija XVI*), i učestvovala sa saopštenjima na 8 naučnih i stručnih konferencija.

Koleginica Aleksić-Čevrljaković spada u red retkih arheologa u našoj zemlji sa veoma bogatim radnim iskustvom u oblasti zaštite arheološkog nasleđa (rukovođenje zaštitnim arheološkim istraživanjima i projektima revitalizacije, izrada dokumenata i odluka o zaštitnim merama), uporedo sa znanjima i interesovanjima za šire teorijsko utemeljenje ove veoma značajne grane arheološke profesije. U ovom smislu posebno su ilustrativni njeni radovi: *Наслеђе на маргини. Заборављено археолошко наслеђе Завода за заштиту споменика културе у Краљеву, Ниш и Византија XVI*, 479-496. (са Маријом Марић), *Римске терме у Чачку, Студија (не)изводљивости, Етноантрополошки проблеми, н. с. год. 13 св. 3* (2018), 631-649 (са Александром Гојгић), и Друштвено пожељно памћење. Државне идеологије и покушаји реконструкције идентитета, *Културно наслеђе I, број 1* (2018), 155-170, као и два članka koja je objavila tokom rada na disertaciji – *Stvaranje mesta: identiteti oblikovani materijalnim ostacima prošlosti. Primer Starog grada u Užicu, Etnoantropološki problemi 18, sv. 3* (2023), 765–787. <https://doi.org/10.21301/eap.v18i3.5>. i Нека запажања о могућностима реконструкције прошлости (пример римских налазишта на подручју Чачка), *Зборник Народног музеја LIV* (Чачак, 2024), 7-20.

U ovim tekstovima ona razmatra složene međudnose materijalnih tragova prošlosti i njihovog savremenog okruženja, kulturne i društvene procese koji presudno utiču na percepciju arheološkog nasleđa i konkretne mere koje se (ne) preduzimaju na njegovoj zaštiti i prezentaciji. Tema doktorske disertacije kolegice Marije Aleksić-Čevrljaković predstavlja logičan i produbljen nastavak ovih njenih interesovanja.

Teza se sastoji iz 207 stranica osnovnog teksta, podeljenog u deset tematskih poglavlja i praćenog iscrpnim spiskom korišćene literature, zakonskih dokumenata i arhivske građe korišćene u radu (strane 208-230), dok su u dva aneksa (strane 230-270) predstavljeni rezultati anketa na kojima počivaju značajni delovi diskusije. Struktura disertacije adekvatno i dosledno odražava njen predmet, cilj i metodologiju rada, polazeći od opštih teorijskih postavki na kojima počiva istraživanje, preko jasne formulacije istraživačkog problema i adekvatne metodologije, u skladu sa konceptualnim okvirom i ciljevima istraživanja, do analitičkih postupaka i sintetskih zaključnih razmatranja.

Predmet istraživanja kolegice Marije Aleksić-Čevrljaković, proistekao iz njenog produbljenog iskustva i neposredne prakse, jeste materijalno nasleđe rimskog perioda na teritoriji savremenog Čačka, njegova uloga i značaj u savremenom životu grada i način na koji se ovi arhitektonski ostaci (ne) uklapaju u moderno urbano tkivo, svakodnevne prakse i procese odlučivanja na lokalnom i širem društvenom nivou. Na osnovu ove studije slučaja, kandidatkinja postavlja šira pitanja o tome kako zajednica prepoznaje i doživljava materijalne tragove prošlosti, kao i o odnosu materijalnog i nematerijalnog nasleđa u percepciji savremenih stanovnika i formiranju lokalnih identiteta. Relativna nezainteresovanost šire javnosti i donosioca odluka, koja dovodi do devastiranja potencijalno značajnih lokaliteta tako nije protumačena samo kao nemar i/ili nedostatak sredstava za adekvatnu zaštitu arheološkog nasleđa, već i kao posledica položaja koji ovaj segment prošlosti zauzima u savremenim identitetskim procesima. Iz ovoga proističu i sistemska i zakonska rešenja koja nisu u potpunosti u skladu sa međunarodnom praksom u oblasti zaštite baštine.

Cilj ove disertacije je pre svega jasnije teorijsko sagledavanje prakse zaštite arheološke baštine na teritoriji Srbije, u skladu sa trenutnim vodećim tokovima u međunarodnoj naučnoj zajednici. Kroz konkretnu i precizno postavljenu studiju slučaja rimske arheološke baštine na teritoriji grada Čačka, disertacija ispituje zakonodavnu i profesionalnu praksu zaštite baštine uopšte, kao i uzajamnu povezanost ovih sistemskih rešenja i percepcije savremenih stanovnika grada i njihove samo-identifikacije kroz doživljaj lokalne prošlosti. Najzad, konceptualno utemeljeno preispitivanje trenutnih praksi kandidatkinji pruža mogućnost da predloži produktivne smernice za izmene i poboljšanja aktuelnih zakonodavnih i profesionalnih rešenja u kreiranju lokalnih urbanih i kulturnih politika prema arheološkom nasleđu.

Tri osnovne teorijske pretpostavke od kojih polazi istraživanje su:

- Arheološko nasleđe nastaje kao rezultat društvenih praksi odabira i pripisivanja vrednosti određenim materijalnim tragovima prošlosti, kroz procese koji su u direktnoj vezi sa percepcijom pripadnosti zajednici i kolektivnih vrednosti oličenih u materijalnom obliku;

polazeći od koncepta autorizovanog diskursa nasleđa (L. Smith), kandidatkinja ukazuje na značaj profesionalnog udela u artikulaciji društveno poželjnih aspekata prošlosti;

- Prostorna komponenta nasleđa posebno je naglašena u savremenoj percepciji arheološki dokumentovane prošlosti, jer stvara neposrednu iskustvenu vezu između prethodnih i sadašnjih stanovnika određene teritorije, koja problematizuje pitanje kulturnog kontinuiteta i artikulacije kolektivnog identiteta;
- U kontekstu zapadne Evrope rimsko nasleđe predstavlja posebno potentan izvor kolektivnog identiteta zasnovanog na zajedničkim kulturnim, društvenim i političkim vrednostima, formiran u ranom modernom dobu, iako je poslednjih decenija pretežno prećutno podrazumevan; u kontekstu naše sredine odnos prema ovom nasleđu je ambivalentan i ukazuje na drugačije trajektorije.

Metodološki aspekt istraživanja kolegkinice Aleksić-Čevrljaković u potpunosti je određen u skladu sa postavljenim predmetom i ciljevima istraživanja, kao i sa početnim pretpostavkama doktorske disertacije. Obuhvata sledeće korake:

- analizu trenutnog realizovanog stanja arheološkog nasleđa rimskog perioda na teritoriji Čačka;
- analizu trenutno važećih zvaničnih strateških i planskih dokumenata na osnovu kojih se donose odluke o zaštiti baštine na teritoriji Čačka;
- analizu načina na koji se strategija primenjuje u komunikaciji s javnošću;
- percepciju lokalnog stanovništva kroz ankete i intervjuje.

Ovi elementi upoređeni su sa slučajem rimske baštine na teritoriji grada Niša, koji je posebno relevantan zbog skorašnjih događaja i aktivnosti vezanih za proslavu donošenja Milanskog edikta.

Kandidatkinja sintetski razmatra rezultate ovih analiza u okviru jasno i kompetentno postavljenog teorijskog okvira i izvodi **zaključke** o odnosu različitih aktera prema rimskoj arheološkoj baštini na teritoriji grada Čačka, njenom učešću u formiranju lokalnog kolektivnog identiteta, posledicama po očuvanje materijalnih tragova, ali i po šire procese nastajanja društveno poželjnih kulturnih vrednosti. Obuhvatajući sve aspekte arheološkog nasleđa, od njegove materijalnosti u prostoru, do konotacija koje ono ima u smislu istorijskog i kulturnog konteksta u kojem je nastalo, kao i sve aktere koji utiču na njegovo identifikovanje i očuvanje (stručnjaci i institucije, lokalno stanovništvo i upravna tela, nacionalno zakonodavstvo, međunarodna dokumenta), kolegkinica Marija Aleksić-Čevrljaković u svojoj disertaciji ostvarila je potpun uvid u njihove međusobne uslovljenosti i složene procese koji dovode do veoma nepoželjnih posledica. Način na koji se ovi procesi promišljaju u njenoj tezi može otvoriti nove produktivne putanje u artikulaciji i zaštiti baštine u našoj sredini.

U zaključku, mišljenja smo da je doktorska disertacija kolegkinice Marije Aleksić-Čevrljaković istraživački i društveno relevantna i u potpunosti zasnovana na tekućim pravcima u oblasti istraživanja arheološke baštine na međunarodnom nivou. Teorijski i metodološki pristup su u potpunosti u skladu sa ciljevima istraživanja, koherentno i

kompetentno primenjeni na studiju slučaja i vode do relevantnih i zasnovanih zaključaka. Ova doktorska disertacija na najbolji mogući način povezuje konkretna znanja i iskustva u radu na zaštiti arheološke baštine u Srbiji sa temeljnim teorijskim promišljanjem i precizno osmišljenim metodološkim planom istraživanja. Zaključci i smernice koje formuliše ova disertacija predstavljaju veoma značajan doprinos teoriji i praksi zaštite kulturne baštine u našoj sredini. Iz svih ovih razloga, zadovoljstvo nam je da predložimo Nastavno-naučno veću Filozofskog fakulteta u Beogradu da se koleginci Aleksić-Čevrljaković odobri usmena odbrana doktorske disertaciji sa temom „*Arheološki lokaliteti kao kulturno nasleđe i predmet istraživanja. Nasleđe rimskog perioda u urbanom tkivu Čačka*“.

U Beogradu, 26. februar 2025.

prof. dr Tatjana Cvjetićanin

prof. dr Marko Janković

prof. dr Vladimir Mihajlović

dr Emilija Nikolić, viši naučni saradnik, Arheološki institut, Beograd